

SKOVPIBER 1828ff (15), *pibelærke, havelærke* o. 1700 (16), *træpiber* 1828-78 (17), *lyng-, hedelærke* 1828 (18) *træpiplærke* 1878 (19).

SKÆRPIBER 1852ff (20), *strandpib(e)lærke, strandlærke* 1852 (21), *strandpiber* 1875ff (22). – VGrønland: *kugsagtarnak, mugsornak 'den pibende'* (23).

Når eng- eller skærpiberen synger om morgenens, betyder det godt vejr samme dag (Færøerne; 24).

»Det er en morsom vigtigper, som den hopper afsted gennem luften med sit næsvise pip ... halløj! her kommer jeg! Det havde vist ingen troet, at jeg var sådan en karl!« S. H. A. Rambusch (25).

»Gang på gang trækker de forbi mig med en lyd som når en prop blidt og kærligt bliver gnedet mod en flaske« Achtion Friis (26).

Sangen gengives som et vemodigt: *giv-giv-giv-giev-giev.giiiev!* (27).

Peter Ommerbo, Skovpiberen (28).

LITTERATUR: (1) 451 145; (2) 26 5,97; 842 79 (Ribeegnen); 451 145; (3) 451 145; (4) 511 14; (4a) 659 13,210 (Blicher); (5) 212c 1,577; (6) 212c 1,496; 178 1,1978,103; (7) 212c 1,496; 659 7,214; (8) 212c tb. 212; (9) 700 117; (10) 794 5,105; 388; (11) 388; (12) 133 20; (13) 168 11,1938,16; (14) 138c 52; (15) 880; (16) 165 30,1926, 133; 219 8,1796,982; (17) 880; 785 147; (18) 880; (19) 785 147; (20) 451 143; (21) 451 143; (22) 451b 244; 165 18,1924,53; (23) 562 33,1907,91; (24) 727c 59; 500 43; (25) 318 116; (26) 248b 2,204; (27) 683b 144; (28) 657b 59.

Engpiber. BIOFOTO/Erik Thomsen.

Vipstjert, *Motacilla*

HVID VIPSTJERT, *Motacilla alba*; slank spurvefugl med sort isse og bryst, aske- eller blågrå ryg, sorte vingesjer med hvide kanter og lang sort Hale; undersiden, panden og kinderne er hvide. Alm. yngletrækfugl nær beboelser.

GUL VIPSTJERT, *Motacilla flava*, er lidt mindre, har olivengrøn ryg, askegrå isse, gul underside og mørke vingesjer med lyse kanter. Alm. yngletrækfugl på enge.

Under gang og i siddende stilling vippes halen (stjerten) op og ned.

– Danmarks Dyreverden 8, 254-56, 158-62.

Vipstjert o. 1700ff af plattysk wippsteert jf. *vippestjert* Fjolde SSlesvig (1).

HVID VIPSTJERT:

Havreså(d), -sæd 1554ff (2) »fordi havren sås på den tid, hvor den lader sig høre« (1767; 3), »når den kommer holder vore bønder for, at man kan begynde at så havre« (1796; 4), den fulgte plov og harve når man skulle til at så havre (5).

Kvikstjert 1594ff (6), *hvegstjert* (huegstært) 1622 (7), hvege 'vakle, være urolig'; *stenskvat* 1622 (8), *gimpestjert* o. 1700 (9), *vridestjert* og *vrikkerøv* o. 1700 (10), *vrikke-, vrikstjert* o. 1700 (11), *vrissestjert* o. 1700 (12), *vrisse 'vride, vende'*; *hvidsvitte-, svotte* o. 1700 (13), efterled 'fare forvirret omkring'; (hvid) *vitte* o. 1700; Jylland (14), *havrevippe* o. 1700ff; Anholt, Fyn, Langeland, Drejø (havvippe) (15); *ærle, erle* ældre nydansk, fra

norsk erla, oldnord. ertla, beslægtet med latin ardea 'hejre' (16).

Havrefugl 1756ff; Bornholm, Mors, Falster (17), *havrevimpe* 1801ff, Rønninge ØFyn 1820; Fyn, Langeland, Birkholm (18); *stenpikker* 1763ff; Vendsyssel, Møn, Bornholm (19), den pikker mellem sten; vipper med halen som om den med denne pikker i gruset (ØMøn); *rendestensnager* 1776ff; SSjælland (20), *smediefugl*, *smed* 1852ff; Sundeved (smirrefovl) 1884, Mors 1878 (21), *gaderender* 1875 (22), *gimpestjert* 1878 (23) *gimpe* 'vippe, gynge', *vipsvans* (24).

Havrespink '-spurv' SSlesvig (25); *skidenmette* Sønderjylland, VJylland, Fyn (26), i Føvling kun om hannen (hunnen: *havespink*); den vader gerne i vand, varsler skidt vejr = regn, sml. nedenfor; *stirrenmett*' Sundeved 1883 (27), jf. *vandspenk* Varnæs 1887 (28), *vandfugl* og *damfugl* Sundeved 1884 (29), *vejrfugl* Ø. Åbølling o. 1900 (30); *såhavre* og *Mette med den sorte hue* Fole Sønderjylland 1884, Darum o. 1880 (31), Thomas (*Tammes*) vinter Jaruplund (32) er ellers gærdesmutte; *pig, pik* Nustrup 1884 (33), *digesgart* '-sort' Hoptrup (34), *vallingfugl* Fanø (35), valling = sommerrug, der skulle sås når fuglen kom; *tinksmed* Darum 1884 (36) »formentlig af de små skrattende lyde den giver fra sig«; *rendestensrender* SJylland (37), *havrespenk*, -stæt(te), *bysæd* Koldingegnen (38).

Dolde, sommerdold(e), jomfru dol(de), -told S og VJylland, Thy (39), *semperidolde* Lem VJylland 840, dol 'pæn' (om pige), dolde 'tøs, dulle' (41).

Digesmut VJylland 1889 (42), *havreskade* Vardeegnen 1881, Skernegnen 1886 (43), *regnfugl* Varde, Skagen (37), *havremand* Ringkøbingegnen 1881 (44), *simidoj* Ringkøbing fjord og pigernes fugl Skernådalen 1900 (45), *pimpe-*, *pippi-*, *gønke-havresæd* ØJylland, Samsø 1885ff (46), siger: så havre! (47), jf. *havrelandsfugl* Himmerland (48); *stenklikker* Knebel o. 1880 (49), *kong(e)fugl* Thy 1886 (50), *halevipper* Mors 1878 (51), *bifugl* Mors (52), *blåspurv* Lild VHansherred o. 1900 (53).

Vendsyssel: *havrepikker*, -pig 1885ff (54), *havretip* (55), *kjalefugl*, den bygge rede i en kjale = brønd (56); *Maren Pester*, *Maren Pjester* (Petersdatter), - *Piesen*, - *Pisted* 1884ff (57), *Maren* eller *madam Pister* (37).

Sædekone Læsø (58), vittenharresort og *Per næsvis* Anholt 1896 (59), *vipskade* (vepskjarti) Samsø o. 1880 (60), *steng(j)elte*, -gylte Samsø 1885 (61).

Havregimpe Fyn, Ærø, Strynø, MSjælland, Lolland, Fejø (62), *havresippe* Verninge 1886 (63); *havrevimpe* Fyn (64), *havrevimpel* NFyn 1889 (65), *havregynke*, -gønge VFyn (66), efterled

'vippe, gynge', *ærtevimpe* Nr. Åby o. 1880 (67), *halegimpe* Tommerup, Ørsted 866), *vipsvans* og *gråstjert* Svendborgegnen (68), *jykkemester* Lunde NFyn (66); *hapiks* Brahetrolleborg 1884 (69) ellers tornskade (s. 343).

Bådfugl Ærø 1852, Svendborgegnen (70), kan bygge rede i oplagte fiskerbåde; *stenskær* Ærø (71), *dyndløber* Ærø (72), *agergimpe* Lyø (66).

Havresvale Agersø, Ørslev SVSjælland (73), *havrevipst* Tjæreby SVSjælland 1890 (74), *havresneppe* Uddy NVSjælland, *havresort* Ourø og *vipst* Tybjerg SSjælland (66), *kornså* Tårnby ØSjælland 1891 (75).

Havresvippe ØMøn (66), *plovfugl* Falster o. 1850-85 (76), *plovkører* Ønslev NFalster (77), *jypert* og *vippepeter* Horbelev (66).

Havrepinkes Bornholm (78).

Færøerne: *erla*, *erla kongsðóttir* 'kongedatter', af Brünnich 1764 fejlagtig tolket 'ellekongens datter'; den kommer for at se, om man har tømt møddingerne til tiden (78a). – ØGrønland: *erkorkortok*, *eqqoqqotook* hørende til *eqqoq* 'hale'; *tugtutorajik*.

GUL VIPSTJERT:

Gulspink, -spænk '-spurv' 1764ff; Sønderjylland, VJylland (79), *havrefugl* 1842 (80), *gul havresæd* og *engfugl* 1852 (81), *majfugl* 1852; Als (82), *smørfugl* 1852; Svendborgegnen (83).

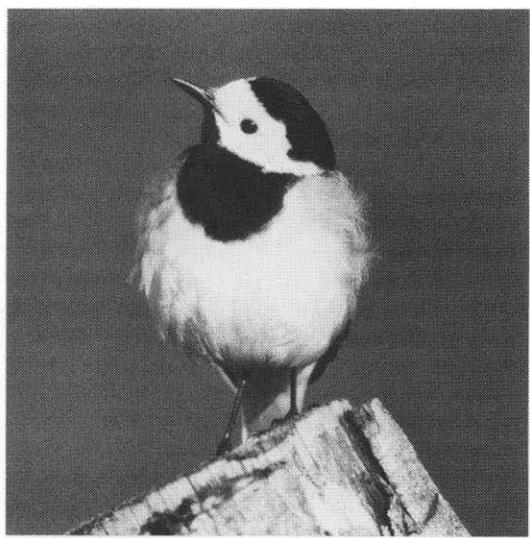
Kospink Fjolde SSlesvig (84), *lægeski(d)* Hyrup SSlesvig (85) er snarere gulspurv (s. 359); *vandfugl* Ø. Åbølling o. 1890 (30), *gulitsk(en)* = gulirisk Als o. 1900 (86), *bygfugl* Fanø (87), jf. *bygsæd* V og ØJylland, Samsø, Svendborgegnen, Drejø, Køge (88), siger: så byg! - *klægfugl* Sønderho (89), *hårfugl* Tim 1886 (90), *pimpe-*, -*gønkebygsæd* ØJylland, Samsø (91), *gulsparre* Viborgegnen 1890 (92), *gul(d)fugl* Mors 1807ff, Thy, Enø 1893 (93), *gul havrefugl* Mors 1811 (94), *gulspurv* (vel forveksling) MJylland, Lønborg, Sdr. Vrå, Amager (95).

Gul havrevimpe NFyn (96), *havregønke* Nr. Åby (97).

Kornså Køge 1886 (98), *bygsåing* og *guldgynging* SSjælland 1889 (99).

Gul havrespink og *stråfugl* Bornholm (100).

LITTERATUR: (1) 66 2,317; (2) 434 2,179; 693b 1,629; 842 76; 451 137; 794 5,1886,78 og 12,154f; 436c 89; 430 191; 160 1904/28: 2313,2344 m.fl., 1904/27: 335,2326 m.fl.; 387 17,103; (3) 908 179; (4) 219 8,1142; (5) 296f 127; (6) 434 2,673; 903 5, 238; 168 11,1938,16; (7) 434 2,315; (8) 434 2,315; (9) 434 2, 39; (10) 434 4,876; (11) 434 4,876; 903 8,433; (12) 434 4,877; (13) 434 2,321; (14) 170 1909,63; 434 4,851; 212c 3,1075; (15) 434 2,179;

Hvid vipstjert. BIOFOTO/Bert Wiklund.

389 180.4, 53; 794 5,78; 160 1904/27:1098,1102 (1886),1906/23:1072; 388; 287b; (16) 659 4,521; 831 1,191; 651 133; (17) 860 15;770 195; 98e 70; 219 8,1140; 418 281f(blå h.); 451 137; 281c 159; 436c 89; 160 1904/27:673 (1886); 3 58; 785 208; (18) 659 7, 994; 45 127; 451b 235; 276 1,427; 388; 794 5,1886,78; 436c 89; 160 1904/27: 922 (1888); (19) 693b 1,629; 903 5.2,82; 451 137; 202c 4,64; 388; 785 208; (20) 582 33; 219 8,1796,1140; 903 5.2,82; 451b 235 (SSjæll.); (21) 451 137; 160 1904/28:3240; 281 31f; (22) 451b 235; (23) 281 31f; (24) 168 11,15; (25) 66 1,255 jf. 212c 1,659 (havspen, Agerskov); (26) 794 2,44f og 4,78; 212c 2, 585 (Darum), 3,247; 596 1945,19f; 388; 160 1904/27:3191 (1883); (27) 281d; (28) 160 1904/27: 3225; (29) 160 1904/28: 3240, 1904/27: 3240,3242,3243; 212c 1,175; (30) 464f tb. 3,153; (31) 160 1904/30:3059; (32) 160 1906/23: 3142; (33) 160 1904/27:3048; (34) 663 2.1,90; (35) 169 1,240; (36) 160 1904/27:2694 (1884); (37) 287b; (38) 160 1904/27:2254 (havspinke); 794 5,78; 436 227; (39) 281b 20; 212c 1,192; 2 43; tb. 345 (Herning); 794 5, 78 og 12,154; 160 1904/27:2539(1886),1904/28:1322 (1892); (40) 212c 3,190; (41) 212c 1,192; (42) 794 12,154; (43) 559 72; 160 1904/27: 2561; (44) 281d; (45) 700 117; (46) 794 3,158f og 12,156; 160 1904/30:2157 (1886); 388 (Tørslev o. 1900,Tåning 1934); 168 7, 1933,84 (Kalo vig); (47) 160 1904/30:2157; (48) 169 3,1930-31, 145; (49) 160 1906/23: 2027; (50) 321 20; (51) 281 31f; (52) 804 1,100; (53) 212c tb. 52; (54) 794 5, 78; 464f tb.1,149; 212c 1,573; 160

1904/27:1185,1271 (1884); 202c 2, 23 og 4,290; (55) 202c 4,290; (56) 202c 2,150; (57) 160 1904/27: 1184 (1884); 202c 4,290; 889 3/12 1948; (58) 202d 2,303; (59) 160 1904/27: 1999; (60) 794 5, 45 og 12,152; (61) 794 5, 45; (62) 794 5, 1886,78; 436c 89; 160 1904/27: 875 (1886), 964 (1886), 1906/23: 372,964 (1888), 1904/28:781; 659 7,994; 224 1942,137 (Assensegnen); 430 191; 388 (Strynø, Fejø); (63) 160 1904/27:875; (64) 160 1904/27:922 (1888), 940 (1892), 1102 m.fl.; (65) 794 12,155; (66) 388; (67) 160 1904/4: 269; (68) 168 11,1938,15; (69) 160 1904/27: 1058; (70) 451 137; 683b 57; 168 11,15; (71) 287b; (72) 388 (o. 1925); (73) 265 216; 388; (74) 160 1906/23:457; (75) 160 1904/27: 509; (76) 281e; 160 1904/30: 833; (77) 160 1906/23: 823; (78) 281 19; 785 208; (78a) 522 30; (79) 98e 70; 842 77; 451 140; 794 3,155 og 12,154; 212c 1,516; 700 117; 663 2,1,90; 169 4,1937,212 (Hjerting); 160 1904/27: 2539 (1886); (80) 822c 35; (81) 451 140; (82) 451 140; 423; (83) 451 140; 168 11,14; (84) 66 1,309; (85) 388 (1934); (86) 212c tb. 193; (87) 169 1,240; (88) 794 1,1884,155; 296f 127; 168 7,84 og 11, 15; (89) 169 4,1937,212; (90) 160 1904/27:2539; (91) 794 3, 158; 5 105; 12 155f; 160 1904/30: 2157; (92) 133 20; (93) 769 67; 169 4,1937,211; 212c 1,516; 321 20; 388; 121 24; (94) 770 195; (95) 160 1906/23:2485,2491,2575; 388; 169 3,145; (96) 794 5,105; (97) 281d (98) 794 5,105; (99) 794 12,155; (100) 785 207.

ADFÆRD, VARSLER

Snogen ruger på vipstjertens æg (Håstrup SFyn; 1). Den lader sig se ved juletid, derefter ligger den i dvale til foråret (2).

Når vi ser *jomfru dål*, så er vinteren endt med *ål* [alt] (Thy; 3); så har vi forår med *ål* (VJylland ;4), sommer med *old* [olden til svin] (Hygum VJylland;5); ih se, nu har vi *sommerdold*, så har vinteren endt med *ål* og så kan vi så havre (Hammerum h.; 6).

En kone stjal et garnnøgle og en saks, men bedydede sin uskyld og sagde: er det sandt, gid jeg da må blive til en fugl. Hun blev til en vipstjert, nøglet er den sorte brystplet og halen har form som en saks (Vendsyssel; 7), sml. svale s. 244f.

Mod regn har den hvide vipstjert særlig travlt (8), dens tilsynekost varsler flere dages regnvejr (Mørke; 9), den blev set i gården hver gang det trak op til dårligt vejr (Fyn; 10); når man hører dens korte flojt kommer der regn (ØÅbølling; 11); den skriger før vejrsforandring (12); den gule vipstjert bringer tørvejr (Mørke; 9).

Sang den hvide vipstjert »stop din piv!« [pibe] betød det godt vejr, men dårligt hvis det lød som

Vipstjertens sang knyttedes bl.a. til bondens arbejde i marken. Maleri af Peter Hansen med titlen „Pløjemanden vender“.

»det bli'r skidt, skidt, skidt!« (Ejby NVFyn; 13); om foråret råbte den til bonden: så byg, så byg! så havre tyk[t]! (Skelskøregn; 14); lad plovjern sli[be], så havre, nu er det ti' (15), så havre, så havre, jeg hungerdør, til *smirre* [smedjen], til smirre, lad plovhjulet *gyr!* (Angel; 16).

Vendte fuglen sin vippende hale mod én, varslede det lykke; vendte den hovedet den anden vej, gik det mindre godt (VJylland; 8); så man årets første vipstjert flyve med brystet vendt mod én, varslede det sorg, men ellers havde den kun glæde at bringe (17).

Færøerne: den hvide vipstjert ankommer først i maj, og man tror da, at de forventede handelsskibe nærmer sig øerne (1800; 18).

LITTERATUR: (1) 160 1904/27: 1076; (2) 464 6,260; (3) 212c 1,192; (4) 464 4,374; (5) 160 1906/23: 2433; (6) 56j 107; (7) 160 1904/4:1173; (8) 596 1945, 19; (9) 160 1906/23: 2044 (1932); (10) 794 2,44; (11) 464f tb. 3,207; (12) 464f tb. 3,153; (13) 160 1906/46:972 (1934); (14) 794

6,190; (15) 103 1953 (Halfdan Lange); (16) 464j 203; (17) 281b 20; (18) 500 155.

TALEMÅDER

Et uroligt, ustadigt menneske er en vrip-, vridesjert, vrikkerøv, -sjert (o. 1700; 1); vipstjert = lille uanselig person, spirrevip; også om en løsagtig kvinde (2); en, der er hurtig i vendingen (3); om den indbildske; han er en rigtig *havrevimpe* (4); vigtig som en vipstjert (NFyn; 5); hoppe som en vipstjert (6); han skeler til én ligesom *skidenmette* til sin unge (7).

LITTERATUR: (1) 434 4,876f; (2) 659 27,165 (1859ff); (3) 794 5, 1886,106; (4) 464c 108 sml. 794 1,179; (5) 281d (1886); (6) 659 17,165; (7) 464c 283 sml. 290.

PROSA

En lille grå og nobel vipstjert, som tillidsfuldt og ganske uansægtet af mit komme stod og gjorde morgengymnastik med halen Knud Poulsen (1).

Halen går op og ned, hurtigt og til stadighed, den er som en balancestav, der bruges til at finde ligevægten med. Med sirlige balletmestertrin og graciøse bevægelser kredser den omkring hunnen, breder skiftevis halen og vingerne ud, og hele tiden ryster den på vingerne på en ejendommelig dirrende måde *E. Wesenberg-Lund* (2).

En enlig vipstjert gik med små, vigtige halebevægelser og pillede orm *Erling Kristensen* (3), den lille vigtigmås *Christian Elling* (4); vipstjerterne kror sig og slår med halen, mens de udsender deres næsvise lille hyt *S. H. A. Rambusch* (5); [deres] uafbrudte snakken med sig selv, når de i lange, hoppende kast stryger hen over pløjejorden eller vandet *H. Chr. C. Mortensen* (6); dens vævre, ja næsten nervøst ustadige, hvide krop med det pæne, klare sort-hvide hovede og den lange vippende hale *N. J. Tortzen* (7). Vipstjerten er sippet og sirlig som en gammel klosterfrøken *S. H. A. Rambusch* (8).

Erik Bertelsen, Vipstjerten (9); Ole Vinding (10).

LITTERATUR: (1) 695c 50; (2) 245 2,1927,80; (3) Støtten (1927) 130; (4) 193b 69; (5) 700 129; (6) 575 14f; (7) 791 30/3 1949; (8) 318 118; (9) 56h 25f; (10) 910f 2,16-18.

Tornskade, *Lanius*

ALMINDELIG TORNSKADE eller RØDRYGGET TORNSKADE, *Lanius collurio*, har sort øjenmaske, issen og nakken er grå, ryg og vinger rødbrune, undersiden har et rosa skær. Har været en alm. yngletrækfugl, men de sidste årtier er bestanden gået meget tilbage.

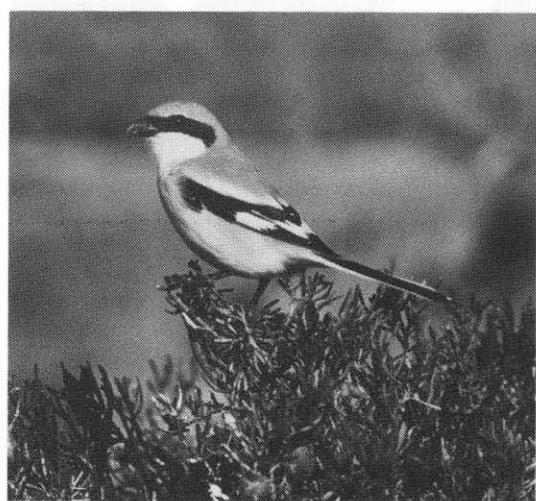
STOR TORNSKADE, *Lanius excubitor*; grå overside, sort hale, nogle af de sorte vingesjer har hvide pletter, undersiden hvidgrå. Fåttallig ynglefugl i M og SJælland, hyppig træk- og vintergæst.
– Danmarks Dyreverden 8, 114-22.

Tornskade, ældre nydansk d.s., den spidder ofte byttet (mest insekter) på torne til senere fortæring (1), omtydet til *tordenskade* o. 1700ff; SFyn, København, Falster (2); *vårfinke* (*varfinke*) o. 1700 (3), *hakkefugl* (*tornskade?*) o. 1700 (4), *hapaks*, *harpaks* 1764ff; Bornholm (5), *stubskafe* Skagen 1787; Langeland, Odsherred, NFalster (6), *busk(e)høg* 1763-1852; Bornholm (7), den sidder

gerne lurende øverst i høje buske og fritstående træer; *slagter* 1802-37 (8), *varsler* 1809 (9), advarer med sit skrig andre fugle mod rovfugle; *kvabskade* 1852ff; Sundeved, Als (10), *hasselkskrække* 1875ff; Møn (11). *Krisjan* Sundeved 1889 (12), *skvætfugl* Ærø o. 1880 (13), *skræmskade* NSjælland 1884 (14), den »*skræmer*« hvis nogen nærmer sig, sml. *skovskade* s. 300; *snemyrder* og *nindøder* Amager (15), *nimorder* Lolland, Falster 1875 (16) fra tysk neuntöter jf. *nidøder*, *nejntodter* Falster 1884 (17).

»Næbbet minder om poleret ibenholt ... kinderne er sodsorte, kalotten musegrå. Over den svagt rosa vest bærer han en rødblun skødefrakke, der bagtil lader en stump hvid skjorte stikke frem [mellem skøderne], og kindernes svære går igen på halsen, så han er ikke trist at se på ... [stemmen er] en melodi med et par underlige lyde, der kunne minde om en tommelfingernegl, som køres ned over et spil kort, den sædvanlige utålmodige gambler-gestus *Torben Nielsen* (18).

LITTERATUR: (1) 659 24, 247; (2) 434 5,1076; 281c 163; 388; (3) 170 1909,54,66 sml. 434 5, 1187; (4) 434 2, 338; (5) 98e 7; 165 30,1936,115; 439b 86; 451 123; 785 184,236; (6) 651 135; 276 3, 246; 160 1904/4; 388; (7) 693b 1,617; 219 8,493; 451 120; 785 183; (8) 418 254; 166 1,1837,7; (9) 439d 1,136; (10) 212c 2,335 og tb. 283; 451 123; (11) 451b 211; (12) 794 12,153; (13) 165 5,1910-11,146; (14) 794 2,143; (15) 388 (o. 1930,1943); (16) 451b 211; (17) 160 1904/30:833; (18) 628 46-48.

Stor tornskade. BIOFOTO/Arthur Christiansen.